

MISLI K VOJAŠKO-POLITIČNIM DOGAJANJEM V JUGOVZHODNIH ALPAH V 6. STOLETJU

DAVORIN VUGA

Zavod SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana

Vojna med Bizancem in vzhodnogotko državo je po več kot štirih desetletjih zanesla konflikte tudi v jugovzhodne Alpe. Z gotskimi garnizijami kontrolirani prostor (npr. *Carnium* — Kranj, Rifnik, Št. Peter pri Grabštajnu (?), Kraiger Schlösser, Dol pri Paternjonu)¹ je bil do leta 539 evakuiran. Pred tem so Goti izgubili Dalmacijo, nato Istro. Bizantinci so dominirali nad vzhodno in severno jadransko obalo. Leta 538 so večji del Benečije zasedli Franki (cf. J. Šašel, *Arheološki vestnik* 21—22, 1971—1972, 39. J. Klemenc, *Ptujski grad v kasni antiki*, Dela 1. razreda SAZU 4, 1950, 73 s. B. Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda* 1³, 1978, 227 stavlja frankovski vpad v Benečijo šele v leto 545). Nadaljnja frankovska grožnja proti jugovzhodu je očitna iz Justinijanovega diplomatskega manevra, ko je ta zaveznikom Langobardom 548. podaril *polis Norikon* in *ohyromata epi Pannonias* (Procop. b. G. III 33, 10; cf. J. Šašel, o. c., 39. B. Saria, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20, 1939, 147: leta 546. B. Grafenauer, o. c., 228: leta 546/547). Šlo je za paraliziranje frankovskega vrivanja v izpraznjeni vzhodnogotski prostor v jugovzhodnih Alpah. Del langobardskih postojank je ležal v mejah *Media provincia*,² kaže, da so bile naperjene proti sovražnim posegom z zahoda, oziroma severozahoda. *Atamine* je obvladovala prometno vozlišče (ceste in vodne poti) na ljubljanskem prostoru, pred mejami Karneole (*patria Carnech*, cf. J. Šašel, o. c., 33 ss, sl. 1—2, z izčrpnim komentarjem Ravenskega geografa). Kaže, da je Gorenjsko in večji del Notranjske posedovala neka tretja sila, sicer takratna meja ne bi potekala geografsko tako presenetljivo (cf. nemško-italijansko demarkacijsko linijo pri Ljubljani leta 1941, ki je podobna). Anonymova *Carneola* bi lahko bila oporišče za agresorja s severa. Potem ko bi ta prodril iz dežele *Carontani* skozi *Vallis* in čez karavanske prehode do mesta *Carnium*, bi se lahko z napredovanjem ob Ljubljani čez Vrhniko in skozi Postojnska vrata vklinal v bizantinsko obrambo vse do Snežniškega pogorja, Brkinov in Nanosa. S tem bi bila ogrožena bizantinska kopenska vez med Dalmacijo, Liburnijo, Istro in Italijo. Verjetno bi to potekalo s kakimi hkratno načrtovanimi prodori proti Panoniji (za omembo tozadevno zanimivega Teude-

bertovega pisma Justinijanu okrog leta 540 cf. J. Šašel, o. c., 39). Branilec bi lahko izkoristil naravne ovire, sicer so bili še vedno pomembni zaporni zidovi na Krasu, tako v strateškem kot taktičnem smislu, tako za morebitnega napadalca kot za branilca (J. Šašel meni, da je bila julijsko-alpska zapora leta 552, ob Narzesovem prehodu, pretežno v frankovskih rokah; cf. o. c., 40). S pozicijsko vojno bi bilo evt. mogoče držati *status quo* do prihoda okrepitev.

Verjetna tuja prisotnost v Karneoli, ki je bila očitno organizirana kot vojna krajina — vojaško in administrativno središče *Carnium*, 6 postojank južno in vzhodno (ofenzivni klin), sledi 3 krat 6 postojank v *Vallisu* (boki in zaščitnica), bi sicer lahko imela ofenzivni značaj, verjetneje pa je bila zasnovana defenzivno. Zdi se, da je oblastnik v Karneoli le priznaval superiornost bizantinske vojne sile. Vsekakor menim, da je Justinijanov manever lokaliziral frankovski prodor v Podonavje. Ker Prokopij izrecno navaja *polis Norikon* (območje Poetovione; cf. J. Šašel, o. c., 39) in utrdbe ob panonski meji, je videti, da gre za fazo obrambnih priprav na črti Gradiščansko—Ptuj—Celje—Trojane—Ljubljana—Kočevsko—Kvarnerski zaliv. V sledeči fazi langobardskega pronicanja v Alpe naj bi bil »agresor« izrinjen iz Karneole v soglasju z Bizancem, čeprav viri o tem molčijo. Glede mesta *Carnium* menimo, da je bil praktično nezavzet. Domnevali bi, da je postal *Carnium* langobardski najkasneje 567, še pred vojno z Gepidi (zanimiv je podatek, da je Narzes ob likvidaciji frankovske oblasti v vzhodnih Alpah ujel v *Aguntu* škofa *Vitalisa*, leta 567; cf. J. Šašel, o. c., 40; nekako v tem času bi moralo priti do razpleta tudi na južnem področju).

V tej stopnji raziskovanj (analiza dosedanjih najdb, nova izkopavanja itd.) nimamo dokaza za prisotnost Frankov v Karneoli, čeprav nekatere najdbe z velikega grobišča v kranjskem Lajhu pripadajo zahodno-srednjeevropskemu merovinškemu krogu.³ Langobardsko napredovanje v Alpe je seglo tudi v gornje-dravsko dolino. *Teurnia* je strateška postojanka, ki obvladuje tako prehod čez Visoke Ture, kot varuje komunikacijo proti *Aguntu* in izviru Drave (za langobardske elemente v sestavi teurnijske romanske nekropole cf. G. Piccottini, *Das spätantike Gräberfeld von Teurnia, St. Peter in Holz*, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie 66, 1976; T. 12: 2; T. 13: 3; T. 16: 2; T. 17: 6).

S premikom Langobardov v Italijo leta 568 *Carneola* in jugovzhodnoalpski prostor očitno nista takoj prešla v tuje roke. Verjetno so Langobardi trdovratno držali prav oporišča na mejah Panonije in Italije. Vdori Avaro-Slovanov so evidentni (okrog leta 587/588 padec Emone, 593 konflikt z Bavarci ob gornji Dravi, najbrž 611 padec Čedada; cf. Grafenauer, o. c., 306 s, 319). O obstoju mesta *Carnium* še v drugi polovici 7. stoletja ter drugih enklav langobardsko-romanskega življa pričata najdbi četrtink silikve iz grobov v kranjskem Lajhu in na Rifniku, kovanih v Čedadu, središču upravne enote *ducatu Foroiuliensis*.⁴ Sicer opozarjajo na kontinuiteto Romanov v teh krajih, tudi po letu 600, nekatere arheološke najdbe.⁵

¹ O ostrogotski prisotnosti v Kranju pričajo rogljaste fibule iz grobov 77 in 289 ter pasni garnituri iz uničenih grobnih celot: V. Stare, *Kranj, nekropola iz časa preseljevanja ljudstev*, Katalogi in monografije 18 (1980), T. 31: 1; T. 87: 5;

T. 113: 1—2. Na Rifniku je bila najdena gotska rogljasta fibula v grobu 9: L. Bolta, *Nécropole du Bas-Empire à Rifnik près de Sentjur*, Inventaria archaeologica, Jugoslavija, fasc. 12, 1969, Y 109: 1. Za posamezne gotske rogljaste fibule s Ko-

roške glej: H. Dolenz, *Carinthia* 150 (1960) 735 s, Abb. 1: 1—2.

² O mejah *Media provincia*: J. Šašel, o. c., sl. 1. Langobardska oporišča v zahodnem delu omenjene dežele so: Velike Malence (J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien. Beiträge zur Kenntnis der langobardischen Bodenfunde vor 568*, Abhandlungen Bayer. Akad. d. Wiss., Phil. — hist. Kl., NF 55 B [1962] Tafelteil: Taf. 17, 4), Gorjanci (o. c., Taf. 39: 19—22), Pendirjevka (o. c., Taf. 67: 5—6), Vinji vrh pri Beli Cerkvi (cf. o. c., Taf. 42: 5, 67: 7—9) in Sv. Gora nad Roviščem (D. Vuga, *Arheološki vestnik* 25 [1976] 424 ss, Tab. 1—2).

³ Npr. rogljasti fibuli s pravokotno zaključeno trakasto nogo iz groba 11/3 (V. Stare, o. c., T. 9: 2—3), rogljasta fibula z

zaobljeno zaključeno trakasto nogo iz groba 149 (cf. o. c., T. 50: 4), s pletenino okrašena zaobljeno zaključena trakasta noga fibule iz groba 334 (cf. o. c., T. 100: 4) itd.

⁴ Grobova 50 iz Lajha in 39 iz Rifnika sta bila doslej zmotno pripisovana drugi polovici 6. stoletja. Za izčrpen prikaz problematike obeh novcev cf. P. Kos, *Germania* 59 (1981) 97 ss, Abb. 1—2; idem, *Arheološki vestnik* 32 (1981), 584 ss.

⁵ Npr. glavnik s po dvema polkrožnima prečkama s Sv. Gore (D. Vuga, o. c., 438 s, T. 2: 1), ženski grob s pridatki, izkopan leta 1878 na Rojah pri Moravčah (D. Vuga, *Balcanoslavica* 2 [1973] T. 2: 3), glavnik iz groba 38 z Brezij pri Zrečah (S. Pahič, *Razprave I. razreda SAZU* 6 [1969], 257, sl. 18) itd.

ÜBER EINIGE MÖGLICHE MILITÄRPOLITISCHE VORGÄNGE IN DEN SÜDOSTALPEN IM 6. JAHRHUNDERT

Zusammenfassung

Der Verfasser rechnet im Einklang mit den bisherigen historischen Analysen (J. Šašel, B. Grafenauer, J. Klemenc, B. Saria) mit der Möglichkeit, dass die Franken um die Mitte des 6. Jahrhunderts im südöstlichen Alpenraum eine offensiv-defensive Militärzone besessen haben könnten. Diese, bei Anonymus Ravennas *Carneola* oder *patria Carnech* benannt, hätte einen Teil des zuvor von den Ostrogoten kontrollierten Territoriums umfasst und die byzantinischen Interessen im Bereich um *caput Hadriae*, in Istrien und Liburnien, gefährdet. Die ausdrückliche Nennung der Stadt *Carnium* (des militärisch-administrativen Zentrums) und noch 24 weiterer Stützpunkte (bisher noch nicht genauer lokalisiert, doch sind davon 18 im Raum von *Vallis* zusammengedrängt, d. h. höchstwahrscheinlich im Tal am Oberlauf der Sava, oberhalb Kranj), weist offensichtlich auf die grosse strategische Bedeutung dieses Gebietes hin, sehr wahrscheinlich in Zusammenhang mit dem fränkisch-byzantinischen Wettstreit um die Macht in Venezien, den Ostalpen und den Grenzen Pannoniens. Mit Justinians Schenkungsurkunde im Jahr 548 reissen allmählich die Langobarden die Ostalpen an sich und ziehen von den pannonischen Grenzen gegen Venezien (wären die strategisch-politischen Verhältnisse günstiger gewesen, hätte sie Byzanz zweifellos nicht in diesen lebenswichtigen Raum gelockt, von wo aus sie dann im Jahr 568 nach Italien vorrückten).

Im archäologischen Material lassen sich zwar einige Beispiele von Luxuserzeugnissen westlicher und mitteleuropäischer merowingischer Herkunft aufspüren (z. B. Bügelfibeln mit Knöpfen und gleich breitem Fuss aus der Nekropole Kranj — Lajh), doch gibt es bisher noch keine einwandfreien Beweise über die Anwesenheit der Franken in *Carneola*. Die Langobarden verteidigten später wahrscheinlich hartnäckig die alten Stützpunkte östlich der italischen Grenzen, namentlich *Carnium* (Kranj). Mit Hinsicht auf die Funde von zwei *siliqua*-Vierteln, einem aus der Nekropole Kranj — Lajh, dem zweiten aus der Nekropole von Rifnik bei Celje aus der zweiten Hälfte des 7. Jahrhunderts (die abermalige Analyse datiert die zwei in Cividale geprägten Münzen in die zweite Hälfte des 7. Jahrhunderts),⁴ ist es möglich, dass sich trotz der tiefen Vorstöße der Avaro-Slawen nach Westen und Nordwesten bis in diese Zeit grössere und kleinere Enklaven der germanisch-romanischen Bevölkerung in den zentralen Teilen des gegenwärtigen Slowenien erhalten haben. Die Kontinuität ins 7. Jahrhundert haben hingegen schon früher einige archäologische Funde angedeutet.⁵